

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра логопедії та спеціальних методик

Дипломна робота
магістра

з теми **"ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ
ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ В УМОВАХ
РОЗВИВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ"**

Виконала:
студентка KorL1-M20z групи
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Логопедія
Сімончук Анастасія Валентинівна

Керівник:
Лісова Л.І.,
кандидат педагогічних наук

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ГРУПИ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	8
1.1. Аналіз поняття "світогляд дітей дошкільного віку" з позицій провідних педагогів та психологів.....	8
1.2. Психолого-педагогічні підходи до виховання дітей з порушеннями мовлення у інклюзивній групі закладу дошкільної освіти.....	21
1.3. Організаційно-педагогічні умови формування світогляду старших дошкільників з порушенням мовлення.....	29
РОЗДІЛ ІІ. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА МЕТОДИКИ ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ГРУПИ	43
2.1. Педагогічна діагностика рівня сформованості світогляду дітей шести років з порушеннями мовлення в інклюзивній групі закладу дошкільної освіти.....	43
2.2. Методика формування світогляду дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовленнєвого розвитку в умовах інклюзивної групи.....	65
2.3. Аналіз результатів дослідження.....	73
Висновки до другого розділу.....	82
ВИСНОВКИ	86
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	91
ДОДАТКИ	99

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасна освіта опирається на розвиток і саморозвиток особистості кожної людини. Дотепер зміст роботи з дошкільниками полягав у передаванні їм знань, вмінь та навичок, які знадобляться у майбутньому. Поступово почали відходити у минуле догми традиційного навчання та виховання дітей дошкільного віку, які на практиці переважно зорієнтовані на засвоєння навчальних навичок. Традиційна дошкільна педагогіка нехтувала роль у формуванні особистості дошкільника його власних сил, суб'єктної активності, не визнавала проблеми саморозвитку. Дошкільники знаходилися у штучно створених умовах, які не відповідали потребам їх природного розвитку. Тому виникла необхідність, передусім, у нових підходах до визначення цілей і завдань розвитку та виховання дитини.

Мета національної дошкільної освіти полягає у створенні оптимальних умов для особистісного ставлення і творчої самореалізації кожної дитини. Як вказується у Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні, "пріоритетами державної політики в розвитку дошкільної освіти є її особистісна орієнтація, формування гуманістичних цінностей, забезпечення фізичного, психологічного та морального здоров'я дитини". Система дошкільної освіти має забезпечувати надання пріоритету наявним розвивальним, виховним і навчальним завданням перед перспективними, відмову від погляду на загальну дошкільну освіту(надалі ЗДО) як на школу для маленьких, переорієнтацію на соціальний розвиток дитини, формування її індивідуального обличчя. Завдання дошкільної освіти полягає у тому, щоб забезпечити відповідні умови для реалізації дитиною своїх природних здібностей, психофізичних, соціальних нахилів та іншого [3: с.7].

Нормативно-правова база освіти в Україні, загальні тенденції освітянської політики у дошкільній ланці освіти, основні напрями розвитку змісту згідно з Базовим компонентом, можливість вибору педагогічними колективами базових і парціальних програм, навчальних видань є сприятливими умовами для розвитку дітей, формування у них світогляду [3].

Сутність соціального розвитку дитини, полягає у оволодінні процесом власної поведінки, важливою передумовою для цього є освіта дошкільна освіта, також середовище, в якому виховується та розвивається дитина.

Світогляд дитини – усвідомлена, логічна, продумана система поглядів на світ. Світогляд характеризує соціально-культурну поведінку стосовно зовнішнього світу, яка відсутня у момент народження, і перші роки життя в дитини [14].

Світогляд як інтегральне духовне утворення спонукає особистість до практичної дії, до певного способу життя та думки. Світогляд являє собою систему принципів, поглядів, цінностей, ідеалів і переконань, що визначають ставлення особистості до дійсності, загальне розуміння світу, життєві позиції людей.

Аналіз наукової літератури показує, що робіт, спрямованих на вивчення світогляду в дошкільному віці вкрай мало. Це питання найчастіше розглядалося в рамках інших проблем: психології сприймання та особистості, проблеми екологічного виховання (С. Дерябо, О. Леонтьєв, Н. Менчинська, Ф. Михайлов, В. Мухіна, Д. Мшицький, С. Рубінштейн, С. Смирнов, В. Трубачов, В. Ясвін та ін.).

Відома українська вчена у галузі дошкільної педагогіки О. Кононко, розкриває у своєму науковому доробку теоретичні проблеми формування у дітей шостого-сьомого років життя цілісного світобачення. О. Сокурєнко присвятила своє дослідження формуванню світорозуміння у дітей шестирічного віку засобами ігрової діяльності. Л. Шелестова пропонує методичні розробки щодо вирішення питання формування світогляду у практиці дошкільної освіти. Російська дослідниця М. Корєпанова вивчає особливості становлення і розвитку "Я-образу" дошкільника. Психологи І. Ликова та В. Мухіна проаналізували сутність картини світу і її своєрідність у дитини-дошкільника. Російська дослідниця І. Куликовська простежила еволюцію світобачення дітей дошкільного віку та особливості їх педагогічного супроводу. У дисертаційному дослідженні Ф. Шагманової репрезентовано дослідження проблеми

формування світогляду дитини в процесі соціалізації з позицій соціально-філософського аналізу [32; 34; 43; 53; 60; 76; 91; 93].

Аналіз літературних джерел показав, що проблема формування світогляду дітей дошкільного віку знаходиться у колі наукових інтересів багатьох вітчизняних та зарубіжних учених. Більшої актуальності здобуває формування світогляду дітей, які мають мовленнєві порушення. Якісна своєрідність емоційного, когнітивного, особистісного розвитку дошкільників із проблемами мовленнєвого розвитку зумовлює труднощі у формуванні їх картини світу. Проблема подолання мовленнєвих вад й виведення їх на рівень оптимально реалізованих вікових можливостей стає дуже важливою.

Діти з мовленнєвими порушеннями мають функціональні або органічні відхилення у стані центральної нервової системи. Вони часто скаржаться на головні болі, нудоту, запаморочення. У багатьох дітей спостерігаються порушення рівноваги, координації рухів, неналежна диференційованість рухів пальців та артикуляційного апарату. Під час навчання вони швидко виснажуються, втомлюються. Їм притаманні: дратівливість, збудливість, емоційна незрілість, порушення стійкості уваги, мислення, пам'яті. У них спостерігається низький рівень контролю за власною діяльністю, порушення пізнавальної діяльності, низька розумова працездатність. У поведінці часто виникають невротичні реакції на зауваження, низьку оцінку.

Допомога таким дітям має бути комплексною і здійснюватися групою спеціалістів: невропатологом, логопедом, психологом, педагогом та іншими фахівцями.

У теорії та практиці логопедичної науки та спеціальної педагогіки проведені ґрунтовні дослідження особистісних особливостей дітей з мовленнєвою патологією такими дослідниками як: В. Валявко, А. Гонєєвим, Б. Гріншпуном, О. Денисовою, Л. Жуйковою, Т. Захаровою, А. Зикєєвим, В. Калягіним, Ю. Кисляковою, Г. Колесниковою, М. Кононовою, С. Коноплястою, І. Марченко, Г. Мішиною, Н. Пахомовою, Ю. Разенковою, Ю. Рібцун, Т. Сак, Є. Слепович, Е. Стребелевою, Н. Трофимовою та ін.

Інклюзивний освітній процес у своїх наукових дослідженнях висвітлюють В. Астапов, Т. Волосовець, Ю. Гаркуша, С. Гецько, О. Дікова-Фаворська, С. Здрагат, Н. Коваль, О. Коган, Г. Кравченко, І. Кузава, О. Кузьміна, Е. Кутепова, Т. Мальцева, М. Матвєєва, С. Миронова, Т. Олійник, Ж. Романчак, Г. Сіліна, Т. Фуряєва, Н. Чекальова, Т. Четверикова, О. Чумаєва та ін.

В інклюзивній освіті, зокрема у практиці роботи із дітьми-логопатами, ця проблема майже не розкривається. Білоруською вченою Ю. Кисляковою ґрунтовно розглянуто способи пізнання навколишнього світу дітьми з важкими порушеннями мовлення, а також здійснено практичні шляхи розв'язання цієї проблеми [30].

Мета дослідження – науково обґрунтувати та експериментально перевірити методику формування світогляду дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення.

Об'єкт дослідження – формування світогляду дитини дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями.

Предмет дослідження - методика формування світогляду дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення в умовах інклюзивної групи закладу дошкільної освіти.

Відповідно до мети, об'єкта та предмета дослідження визначено наступні **завдання**:

1. розкрити теоретико-методологічні засади формування світогляду дітей дошкільного віку;
2. визначити особливості виховання дітей з порушеннями мовлення в умовах інклюзивної групи ЗДО;
3. провести педагогічну діагностику рівня сформованості світогляду дітей-логопатів шести років в інклюзивній групі ЗДО;
4. запропонувати методику роботи з формування світогляду дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення в умовах інклюзивної групи та експериментально вивчити її ефективність.

Методи дослідження.

Теоретичні методи дослідження: аналіз, порівняння, синтез, систематизація, класифікація та узагальнення теоретичних даних, представлених у педагогічній, психологічній та методичній літературі.

Емпіричні методи дослідження: педагогічний експеримент, ситуації морального вибору, бесіди, якісний і кількісний аналіз результатів експерименту.

Практична значущість результатів дослідження полягає у розробці на експериментальній перевірці методики роботи, спрямованої на формування світогляду у дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення. Матеріали роботи будуть корисними працівникам інклюзивних груп ЗДО, студентам, батькам, працівникам освітньої галузі.

Експериментальна база дослідження. Камінь-Каширського закладу дошкільної освіти №2 "Дзвіночок" Камінь-Каширської міської ради Волинської області. В експерименті приймали участь 40 дітей, з них 30 дітей із ЗНМ (експериментальну групу склали (надалі ЕГ) 20 дітей та 10 дітей контрольну групу (надалі КГ), 10 дітей з типовим розвитком

Апробація результатів дослідження здійснювалась шляхом участі у XIII Міжнародній науково-практичній конференції "Наука, освіта, суспільство очима молодих" (Рівне, 26 травня 2020 року).

Публікації. Результати дослідження опубліковані в 1 праці автора.

Структура дослідження. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (96 найменувань), 6 додатків. Загальний обсяг магістерської роботи становить 100 сторінок друкованого тексту, основний обсяг 106–сторінок. У роботі вміщено 18 таблиць, 4 рисунка.

ВИСНОВКИ

Отже, теоретичний аналіз проблеми засвідчує, що світогляд – найважливіша якість особистості.

Виявлено, що проблема формування світогляду має міждисциплінарний характер і вивчається вітчизняними та зарубіжними філософами (О. Данильян О. Заглада, В. Касьян, С. Корлюк, В. Пазенок, В. Петрушенко, О. Сидоренко, В. Тараненко, М. Філянін, С. Щерба) психологами (В. Абраменкова, Л. Виготський, С. Головін, М. Лісіна, В. Мухіна, Н. Менчинська, Ж. Піаже, Д. Ельконін), фахівцями у галузі дошкільної педагогіки (О. Кононко, С. Кулачківська, І. Куликовська, С. Ладивір, Т. Піроженко, Е. Сайко, О. Сокурєнко).

Світогляд дозволяє людині розвиватися як особистості, здійснювати різні види діяльності, брати участь у культурному процесі на рівні передових досягнень свого часу й разом з тим збагачувати культуру, сприяти подальшому прогресу людства. Ось чому так актуальне сьогодні питання про умови цілеспрямованого формування світогляду в дітей.

Сформованість світогляду можна оцінювати з погляду його формально-динамічної характеристики, зрілості психологічних механізмів цього утворення. Виходячи з характеристики розвиненого, "дорослого" світогляду на різних етапах розвитку слід відзначати:

а) повноту суб'єктивного образу світу в дитини, наявність у ньому відображення найбільш важливих об'єктивних закономірностей;

б) цілісність суб'єктивного образу, що виражається у взаємозв'язку відображення дитиною окремих об'єктивних закономірностей і в їхній несуперечності, послідовності;

в) рівень усвідомлення дитиною складових частин свого уявлення про світ, про себе й про себе у світі, її здатність зрозуміло й чітко їх вербалізувати.

У структуру світогляду входять уявлення, знання й ставлення, які в сукупності утворюють погляди. Погляди є частиною світогляду тільки в тому випадку, коли вони сполучаються з готовністю реалізувати їх у вчинки.

В світогляд дитини включаються процеси емоційної ідентифікації – відділення стосовно світу. Розвиток обох процесів відбувається під впливом культурного контексту й сімейного виховання дитини. Періодом розвитку базових ідентифікацій дитини вона вважає дошкільний вік.

З'ясовано, що у дошкільному віці доволі важко говорити про розвинений світогляд, втім його передумови інтенсивно формуються. Одне із ключових завдань дошкільної освіти полягає у формуванні основ світогляду в дітей та зафіксоване у Базовому компоненті дошкільної освіти.

Далі було виявлено, що відхилення в розвитку мовлення впливають на формування всього психічного життя дитини і виявляють негативний вплив на формування вищих психічних функцій, на формуванні у дітей сенсорної, інтелектуальної та афективно-вольової сфер. Часто мовленнєві порушення поєднуються з низкою неврологічних і психопатологічних синдромів: гіпертензійно-гідроцефалічним, церебрастенічним, синдромом рухових розладів.

Виявлено, що інклюзія полягає у створенні сприятливих соціальних умов для розвитку дітей дошкільного віку, які потребують корекції психофізичного розвитку (корекційно-педагогічна робота, спрямована як на подолання наслідків порушень психофізичного розвитку та формування у здорових дітей адекватних уявлень про однолітків з особливими освітніми потребами., так і на нівелювання наслідків пізнавальної, соціальної і емоційної депривації), а також забезпечення їм рівних прав в одержанні освітніх послуг.

Для забезпечення як нормального розвитку дитини ЗДО в цілому, так і у формуванні світогляду в освітній процес у інклюзивній групі включається комплекс завдань, спрямованих на розвиток когнітивних процесів: пам'яті, уваги, мислення, уяви і передумов їх нормального розвитку, на збагачення уявлень про оточуючий світ, про соціальне життя, розширення життєвого досвіду.

Прийоми та методи роботи, спрямовані на розвиток світогляду дитини, повинні бути включені в структуру заняття і здійснюватися паралельно з

реалізацією освітніх і виховних цілей або у формі самостійних вправ у вигляді гри, бесіди або зарядки.

Умовами реалізації особистісно орієнтованої взаємодії у процесі пізнання дитиною-логопатом світу і вибудовування у свідомості цілісних уявлень про нього науковці називають такі:

- система міжособистісних взаємин має виступати в якості регулятора пізнавальної активності і забезпечувати емоційне проживання пізнавальної ситуації;

- педагоги і батьки мають оволодіти тактикою співпраці, узгодити свої позиції в побудові особистісно-орієнтованої взаємодії з дітьми-логопатами в процесі пізнавальної діяльності;

- у дошкільному закладі освіти та в родині має бути побудоване відповідне розвивальне середовище;

- має здійснюватися методична робота з педагогами та батьками з метою освоєння ними теоретичної інформації і формування навичок спілкування дітей-логопатів.

На базі Камінь-Каширського закладу дошкільної освіти №2 «Дзвіночок» Камінь-Каширської міської ради Волинської області проводилася експериментальна перевірка методики формування світогляду дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення в умовах інклюзивної групи.

Було визначено компоненти та показники розвиненості світогляду у дітей шести років, які мають порушення мовленнєвого розвитку: когнітивний, емоційно-моральний та поведінковий

Зміст когнітивного компоненту розвиненості світогляду у дітей шести років, які мають порушення мовленнєвого розвитку склали елементарні уявлення про навколишній світ і про логічні зв'язки й відношення, які існують між деякими об'єктами цього світу, вміння міркувати логічно й правильно виражати свою думку, спостережливість.

Емоційно-моральний компонент розвиненості світогляду у дітей дошкільного віку з порушеннями мовленнєвого розвитку склали такі показники

як уявлення про моральні норми поведінки та їх усвідомлення, уявлення та розуміння емоцій людей за життєвою ситуацією.

Зміст поведінкового компоненту розвиненості світогляду дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку склали показники самостійності, активності та ініціативності у поведінці.

Достатнім рівнем сформованості світогляду на констатувальному етапі володіли 13,6% дітей ЕГ і 9,5%% дітей КГ. Середнім рівнем сформованості світогляду на констатувальному етапі володіли 27,3%% дітей ЕГ (серед них 8,3% дітей з порушеннями мовлення) і 47,6% дітей КГ. Недостатнім рівнем сформованості світогляду на етапі констатації володіли 59,1% дітей ЕГ (серед них 91,7% дітей з порушеннями мовлення) і 42,9% дітей КГ.

На формувальному етапі використовуючи індивідуалізацію інклюзивного середовища, ми розвивали світогляд дітей у різних освітніх областях.

Для формування світогляду дітей з вадами мовлення було здійснене збагачення наочно-образного світогляду дією, грою, різними соціальними ролями, художньою діяльністю у розвивальному середовищі інклюзивної групи. Ми пропонували дітям вправи у формі цікавих запитань і завдань героїв – маленької дівчинки Катрусі і її брата Андрійка. Під час формувального етапу ми пропонували учасникам ЕГ розігравати казки за допомогою пальчикового театру, ляльок-бібабо, імпровізації розігрування казки без попередньої підготовки сюжету, за підготовленим сценарієм та за інтеграції всіх типів театру, знайомих для дітей старшого дошкільного віку. На розвиток світогляду дітей з вадами мовлення впливали всі види дитячої діяльності, але провідне місце належало грі.

По завершенні формувального етапу, під час якого було реалізовано запропоновану методику корекційно-виховної роботи у закладі дошкільної освіти, здійснювалася дослідно-експериментальна перевірка її ефективності. З цією метою було проведено контрольний зріз.

Контрольний етап засвідчив, що достатнім рівнем сформованості світогляду на контрольному етапі володіли 50% дітей ЕГ (серед них 25% дітей з

порушеннями мовлення) і 9,5% дітей КГ. Середнім рівнем сформованості світогляду на контрольному етапі володіли 50% дітей ЕГ (серед них 25% дітей з порушеннями мовлення) і 57,1% дітей КГ. Недостатнім рівнем сформованості світогляду на етапі контролю володіли 33,3%% дітей КГ, у ЕГ цей рівень не виявлений.

Таким чином, завдяки проведеній на формувальному етапі роботі, рівні розвиненості світогляду у дітей з мовленнєвими порушеннями істотно підвищилися, що дозволяє нам вважати проведену дослідно-експериментальну роботу успішною.

Діти оволоділи більш ґрунтовно елементарними уявленнями про навколишній світ і про логічні зв'язки й відношення, які існують між деякими об'єктами цього світу. У дітей зросла здатність міркувати логічно й правильно виражати свою думку у вербальній формі, діти стали більш спостережливими.

Уявлення про моральні норми поведінки у вихованців ЕГ тали більш ґрунтовними, міцними, свідомими, діти стали краще розуміти емоції людей у різних життєвих ситуаціях. Поведінка дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку з ЕГ стала більш самостійною, активною та ініціативною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арушанова А.Г. Речь и речевое общение детей 3-7 лет. Москва: Мозаика-Синтез, 2002. 270 с.
2. Астапов В.М. Дети с нарушениями развития : Хрестоматия для студентов и слушателей спецфакультетов. Москва: Владос, Воронеж.: Феникс, 2011. 560с.
3. Базовий компонент дошкільної освіти / науковий керівник : А.М. Богуш, дійсний член НАПН України, проф, д-р пед. наук; авт. кол-в : Богуш А.М., Беленька Г.В., Богініч О.Л., Гавриш Н.В., Долинна О.П., Ільченко Т.С., Коваленко О.В., Лисенко Г.М., Машовець М.А., Низковська О.В., Панасюк Т.В., Піроженко Т.О., Поніманська Т.І., Сідельнікова О.Д., Шевчук А.С., Якименко Л.Ю. Київ : Видавництво «Світич», 2012. 26 с.
4. Білан О.І. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» / за заг. ред. О.В. Низковської. Тернопіль : Мандрівець. 2017. 256 с.
5. Богуш А.М. Дошкільна лінгводидактика :Теорія і методика навчання дітей рідної мови : підручник / За ред. А.М. Богуш. Київ : Вища шк., 2007. 542с.
6. Богуш А.М. Мовленнєвий компонент дошкільної освіти. Харків : Вид-во «Ранок», 2011. 176 с.
7. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. Санкт-Петербург : Питер. 2008. 400 с.
8. Валявко С.М. Особенности мотивационной сферы старших дошкольников с общим недоразвитием речи: Монография. Москва : Издательство «Спутник +», 2009. 184 с.
9. Выготский Л.С. Психология развития человека. Москва : Смысл : Эксмо, 2005. 1136 с.
10. Гавриш Н.В. Розвиток зв'язного мовлення дошкільнят : [навч.-метод, посіб.]. Київ : Видавничий дім "Шкільний світ", 2006. 120 с.
11. Гецько С.І. Взаємодія дошкільного навчального закладу з батьками дітей з особливими потребами. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закл. освіти : зб. наук. пр.*, 2011. Вип. 1 (44). С. 71-74.

12. Глухов В.П. Методика формирования связной речи детей дошкольного возраста с общим речевым недоразвитием. Москва : МГОПУ, 2005. 140 с.
13. Гонеев А.Д. и др. Основы коррекционной педагогики : Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений/ Под ред В.А. Сластенина. 2-е изд., перераб. Москва : Академия, 2002. 272 с.
14. Гончаренко С.У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Рівне : Волинські обереги, 2011. 519 с.
15. Гриншпун Б.М. Классификация нарушений речи // Хрестоматія з логопедія / За ред. М.К. Шеремет, І.В. Мартиненко. Київ : КНТ, 2006. С. 81-92.
16. Данильян О.Г., Тараненко В.М. Філософія : підручник. Харків : Право, 2011. 312 с.
17. Денисова О.А., Захарова Т.В., Поникарова В.Н. Детская логопсихология. Москва : ВЛАДОС, 2008. 175 с.
18. Дитина : Освітня програма для дітей від двох до семи років / наук, кер. проекту В.О. Огнев'юк; авт. кол. : Г.В. Беленька, О.Л. Богініч, Н.І. Богданець-Білоskalенко [та ін.]; наук, ред. : Г.В. Беленька, М.А. Машовець; Мін. осв. і науки України, Київ, ун-т ім. Б. Грінченка. Київ : Київ, ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. 304 с.
19. Дікова-Фаворська О.М., Здрагат С.Г. Інклюзія в освіті : повсякденні практики та процедура оцінювання : монографія. Київ : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2016. 416 с.
20. Довідник учителя-логопеда / Авт.упор. С.М. Лупінович. Тернопіль : Мандрівець, 2008. 112 с.
21. Дуткевич Т.В. Загальна психологія: теоретичний курс: навчально-методичний посібник Кам'янець- Подільський: Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2015. 432 с.
22. Дуткевич Т.В. Дошкільна психологія. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 392 с.

23. Жуйкова Л.П. Основы специальной педагогики и психологии : учебно-методический комплекс / авт.-сост. Л.П. Жуйкова; Новосиб. гос. пед. ун-т, Ин-т открытого дистанционного образования. Новосибирск : НГПУ, 2008. 114 с.
24. Здрагат С.Г. Романчак Ж.І., Чумаєва О.В. Інклюзивна освіта шлях до рівних можливостей. *Наша школа*. 2011. № 4. С. 14-17.
25. Зикеев А.Г. Специальная педагогика : Развитие речи учащихся. Учебное пособие 2-е изд., испр. Москва : Академия, 2005. 200 с.
26. Інклюзивная практика в дошкольном образовании : пособие для педагогов дошкольных учреждений под ред. Т.В. Волосовец, Е.Н. Кутеповой. Москва : Мозаика-синтез, 2011. 144 с.
27. Інклюзивна освіта : теорія та практика : навч.-метод. посіб. / С.П. Миронова, Т.Г. Олійник, М.П. Матвєєва, О.В. Коган, Н.І. Коваль; ред. : С.П. Миронова; Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка. Кам'янець-Подільський, 2012. 191 с.
28. Калягин В.А., Овчинникова Т.С. Логопсихология : учебное пособие для вузов по специальности «Логопедия». Москва : Академия, 2008. 320 с.
29. Касьян В.І. Філософія : Відповіді на питання екзаменаційних білетів: Навчальний посібник 5-те вид., випр. і доп. Київ : Знання, 2008. – 347 с.
30. Кислякова Ю.Н. Ребенок и общество : способы познания окружающего мира детьми с тяжелыми нарушениями речи : учебно-методическое пособие для педагогов учреждений образования, реализующих образовательную программу специального образования на уровне дошкольного образования. Мозырь : Белый Ветер, 2016. 139 с.
31. Колесникова Г.И. Специальная психология и педагогика. 2-е издание. Ростов-на-Дону : Феникс, 2010. 410 с.
32. Кононко О.Л. Теоретичні проблеми формування у дітей шостого-сьомого років життя цілісного світобачення. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук, праць. Інститут проблем виховання НАПН України*. Київ, 2010. № 14 (I). С. 162-174.

33. Конопляста С.Ю., Сак Т.В. Логопсихологія : навчальний посібник / за ред. М.К. Шеремет. Київ : Знання, 2010. 293 с.
34. Корепанова М.В. Теория и практика становления и развития образа Я дошкольника : монография. Волгоград : Перемена, 2001. 149 с.
35. Коррекционно-педагогическая работа в дошкольных учреждениях для детей с нарушениями речи / Под ред. Гаркуша Ю.Ф. Москва : Институт общегуманитарных исследований, 2007. 128 с.
36. Коррекция нарушений речи у дошкольников. Часть 1: организационные вопросы программно-методического обеспечения. / Под ред. Сековец Л.С. Москва : АРКТИ, 2005. 245 с.
37. Косякова О.О. Логопсихология : учебное пособие. Ростов-на-Дону : Феникс, 2007. 254 с.
38. Кравченко Г.Ю., Сіліна Г.О. Інклюзивна освіта в ДНЗ. Харків : Вид-во «Ранок», 2014. 176 с.
39. Кузава І.Б. Концептуальні засади розвитку процесу інклюзії в умовах дошкільної освіти. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2013. Вип. 23. С. 130-135.
40. Кузнецова Л.В., Переслени Л.И., Солнцева Л.И. Основы специальной психологии : Учеб. пособие для студ. сред. пед. учеб. заведений. / под ред. Л.В. Кузнецовой. Москва : Издательский центр «Академия», 2002. 480 с.
41. Кузьмина О.С., Чекалёва Н.В., Четверикова Т.Ю. Организация и содержание подготовки педагогов к деятельности в условиях инклюзивного образования: монография. Омск : Издатель-Полиграфист, 2014. 242 с.
42. Кулачківська С.Є., Ладивір С.О. Я дошкільник (вікові та індивідуальні аспекти психічного розвитку). Київ : Нора-принт, 2006. 108 с.
43. Куликовская И.Э. Эволюция мировидения детей дошкольного возраста и ее педагогическое сопровождение : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.07. Ростов-на-Дону, 2002. 450 с.

44. Лалаева Р.И., Серебрякова Н.В. Коррекция общего недоразвития речи у дошкольников (формирование лексики и грамматического строя). Санкт-Петербург : СОЮЗ, 1999. 160 с.
45. Лалаева Р.И. Нарушение речи и система коррекции в процессе логопедической работы во вспомогательной школе. Москва : Айрис-Пресс, 2009. 234 с.
46. Леонтьев А.Н. Образ мира. *Мир психологии*. 2003. 4 (36). С. 11-18.
47. Леонтьев А.А. Основы психолингвистики. Москва : Смысл, 2003. 287 с.
48. Леонтьев А.А. Язык и речевая деятельность в общей и педагогической психологии: избр. психол. тр. Москва : Изд-во Московского психолого-пед. ин-та, 2003. 536 с.
49. Лисина М.И. Общение, личность и психика ребенка. Воронеж : МОДЭК; Москва : Институт практической психологии, 1997. 384 с.
50. Логопедия: учеб. для студ. дефектол. фак. педвузов / под ред. Л.С. Волковой, С.Н. Шаховской. Москва : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. 680 с.
51. Логопедія. Підручник. /За ред. М.К. Шеремет. Київ : Видавничий дім «Слово», 2010. 376 с.
52. Лурия А.Р. Высшие корковые функции человека. Санкт-Петербург : Питер, 2008. 290 с.
53. Лыкова И.А. Картина мира и ее своеобразие у ребенка-дошкольника. *Детский сад : теория и практика*. 2013. № 9. С. 6-22.
54. Львов М.Р. Основы теории речи: учеб. пособие. Москва : Академия, 2000. 248 с.
55. Мальцева Т.Ю. Педагогічні умови впровадження інклюзивних практик в діяльність дошкільних навчальних закладів. *Молодий вчений*. 2017. 3.2 (43.2). С. 106-109.
56. Марченко І.С. Спеціальна методика початкового навчання української мови. Логопедична робота з корекції порушень мовлення у дошкільників: навч. посібник. Київ : Видавничий дім «Слово», 2010. 288 с.

57. Мاستюкова Е. Дефекты речи и их происхождение / Под ред. Т. Власовой. Москва : Аркти; 1999. С. 73-95.
58. Менчинская Н.А. Проблемы обучения, воспитания и психического развития ребенка. Воронеж : МОДЭК; Москва : Институт практической психологии, 2000. 448 с.
59. Михайлов Ф.Т. Самоопределение культуры : Философский поиск. Москва : Изд-во «Ингрик», 2003. 272 с.
60. Мухина В.С. Картина мира : индивидуальные различия. *Феноменология развития и бытия личности* / под. ред. Д.И. Фельдштейн. Москва ; Воронеж, 1999. С. 445-451.
61. Освітня програма «Впевнений старт» для дітей старшого дошкільного віку / [Н.В. Гавриш, Т.В. Панасюк, Т.О. Піроженко, О.С. Рогозянський, О.Ю. Хартман, А.С. Шевчук]; За заг. наук. ред.Т.О. Піроженко. Київ : Українська академія дитинства, 2017. 80 с.
62. Основы логопедической работы с детьми / под ред. Г.В. Чиркиной Москва : АРКТИ, 2002. 220 с.
63. Пазенок В. Філософія : Навчальний посібник Київ : Академвидав, 2008. 280 с.
64. Парамонова Л.Г. Логопедия для всех. Санкт-Петербург : Питер принт, 2004. 170 с.
65. Пахомова Н.Г., Кононова М.М. Спеціальна психологія : навчальний посібник для студентів спеціальності 6.010105 «Корекційна освіта»; ПНПУ ім. В.Г. Короленка. Полтава : ТОВ «АСМІ», 2015. 357 с.
66. Петрушенко В.Л. Філософія : Підручник. Львів : «Магнолія 2006», 2011. 506 с.
67. Пиаже Ж. Речь и мышление ребенка / Сост., новая ред. пер. с фр., коммент. Вал. А. Лукова, Вл. А. Лукова. Москва : Педагогика-Пресс, 1994. 526 с.
68. Піроженко Т. Мовлення дитини : Психологія мовленнєвих досягнень дитини. Київ : Главник, 2005. 112 с.

69. Рібцун Ю.В. Дитина із порушенням мовленнєвого розвитку. Путівник для батьків дітей з особливими освітніми потребами : навч.-метод. посіб. у 9 кн. / за заг. ред. А.А. Колупаєвої. Київ : ТОВ ВПЦ «Літопис-ХХ». 2010. Книга 9. 36 с.
70. Рубинштейн С.Л. Бытие и сознание. Человек и мир. Санкт-Петербург : Питер, 2003. 508 с.
71. Руденко В.И. Логопедия. Практическое пособие для логопедов, студентов и родителей. Ростов-на-Дону : Феникс, 2006. 288 с.
72. Сайко Э.В. Образ мира как отношение и способ осуществления бытия. *Мир психологии*. 2003. № 4 (36). С. 3-9.
73. Сак Т.В. Особлива дитина : Від народження до 6 років : Поради батькам. Київ : Літера ЛТД, 2008. 144 с.
74. Сидоренко О.П., Корлюк С.С., Філянін М.С. Філософія : підручник / за ред. О.П. Сидоренка. 2-ге вид., перероблене. і доповнене. Київ : Знання, 2010. 414 с.
75. Словарь психолога-практика / Сост. С.Ю. Головин. 2-е издание, переработанное и дополненное. Минск : Харвест, Москва : АСТ, 2001. 976 с.
76. Сокуренок О.О. Формування світорозуміння у дітей шестирічного віку засобами ігрової діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Миколаїв, 2007. 243 с.
77. Софій Н. Забезпечення рівного доступу до якісної освіти для дітей з особливими освітніми потребами через створення умов для навчання у загальноосвітніх (дошкільних) закладах. *Післядиплом. освіта в Україні*. 2007. № 2. С. 75-78.
78. Сохин Ф.А. О задачах развития речи *Психология дошкольника : хрестоматия*. Москва : Мозаика-Синтез, 2000. С. 71-81
79. Специальная дошкольная педагогика : учебник для студ. учреждений высш. проф. образования под ред. Е.А. Стребелевой. 2-е изд., перераб. и доп. Москва : Издательский центр «Академия», 2013. 352 с.

80. Специальная педагогика : учебник для студ. учреждений высш. проф. образования / под ред. Н.М. Назаровой. 11-е изд., перераб. и доп. Москва : Издательский центр «Академия», 2013. 384 с.
81. Специальная психология / ред. Слепович Е.С., Полякова А.М. Минск: Вышэйшая школа, 2012. 511 с.
82. Стребелева Е.А., Мишина Г.А., Разенкова Ю.А. Психолого-педагогическая диагностика развития детей раннего и дошкольного возраста, Методическое пособие: с приложением альбома. Москва : Просвещение, 2005. 164 с.
83. Тарасун В.В. Логодидактика. Навчальний посібник. 2-е видання. Київ : Видавничий дім «Слово», 2011. 392 с.
84. Титов В.А. Специальная педагогика. Конспект лекций. Москва : Приориздат, 2004 224 с.
85. Трофимова Н.М. Основы специальной педагогики и психологии. Санкт-Петербург : Питер, 2005. 304 с.
86. Филичева Т.Б., Чиркина Г.В. Устранение общего недоразвития речи у детей дошкольного возраста. Москва : Айрис-пресс, 2008. 224 с.
87. Философский энциклопедический словарь / ред.-сост. Е.Ф. Губский Москва : ИНФРА-М, 2006. 574 с.
88. Фуряева Т.В. Интеграция особых детей в общество. *Педагогика*. 2006. №7. С. 110 - 114.
89. Хватцев М.Е. Предупреждение и устранение недостатков речи: пособ. для логопедов, студ. пед. вузов и родителей. Санкт-Петербург : КАРО, 2004. 272с.
90. Цейтлин С.Н. Язык и ребенок: Лингвистика детской речи: учеб. пособие. Москва : ВЛАДОС, 2000. 240 с.
91. Шагманова Ф.Х. Формирование мировоззрения ребенка в процессе социализации (социально-философский анализ) : дис. ... канд. филос. наук : 09.00.01. Уфа, 2001. 144 с.

92. Шашкина Г.Р., Зернова Л.П., Зимина И.А. Логопедическая работа с дошкольниками : Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. Москва : Издательский центр «Академия», 2003. 240 с.
93. Шелестова Л. В. Формуємо світогляд : тематичний цикл «Всесвіт» *Дошкільне виховання*. 2011. № 3. С. 13-15.
94. Шохор-Троцкая (Бурлакова) М.К. Коррекция сложных речевых расстройств. Москва : ЭКСМО-Пресс, 2001. 334 с.
95. Щерба С.П., Заглада О.А. Філософія: підручник: [5-е вид.] Київ : Кондор, 2011. 548 с.
96. Эльконин Д. Б. Детская психология : учеб. пособие для студ. высш. учеб. завед. 4-е изд., стер. Москва: Академия, 2007. 384 с.